

MARKETING

ILMIY, AMALIY VA OMMABOP JURNAL

№12 – SON

9710 xalqaro daraja

№240874

ISSN: 3060-4621

2025-YIL, DEKABR

OPEN ACCESS

JURNALNING MAQSADI

Tadbirkorlik-biznes faoliyatini tashkil etishning marketing asoslarini, yo'nalishlari, echimlari, vositalarini yaratish va rivojlantirish

ALOQA UCHUN MA'LUMOTLAR

TEL: (97) 783-84-64

VEB-SAYT

www.marketingjournal.uz

ELEKTRON POCHTA:

info@marketingjournal.uz

TELEGRAM BOT:

[@marketingjournalbot](https://t.me/tidiumarketingjournal)

TELEGRAM KANAL:

<https://t.me/tidiumarketingjournal>

MUASSIS

"Tadbirkor va ishbilarmon" MCHJ

JURNALNING ILMIYLIGI

Marketing jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining **2024-yil 04-oktabrdagi 332/5 sonli qarori** bilan milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan

INDEKSATSIYA

BOSH MUHARRIR

Xakimov Ziyodulla Axmadovich, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent;

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI:

Yusupov Muxamadamin, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor;

TAHRIR HAY'ATI:

Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU, Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektor;

Ergashxodjayeva Shaxnoza Djasurovna, i.f.d., prof., TDIU, "Marketing" kafedrasini mudiri;

Soliyev Axmadjon Soliyevich, i.f.d., NamDTU, "Marketing" kafedrasini professori;

Ikramov Murad Akramovich, i.f.d., TDIU "Marketing" kafedrasini professori;

Tursunov Boburjon Ortqimrziyevich, i.f.d., prof., TDIU, Iqtisodiy xavfsizlik kafedrasini mudiri, Xalqaro statistika instituti kengashi doimiy a'zosi;

Zarova Elena Viktorovna, i.f.d., G.V.Plexanov nomidagi Rossiya iqtisodiyot universiteti professori, Xalqaro statistika instituti kengashi doimiy a'zosi

Akramov Tohir Abdurahmonovich, i.f.d., TDIU, "Marketing" kafedrasini professori;

Ostonaqulova Gulsaraxon Muhammadyoqub qizi, i.f.d., TDIU, "Marketing" kafedrasini professori;

Samadov Asqarjon Mishomovich, i.f.n., TDIU, "Marketing" kafedrasini professori;

Shamshiyeva Nargizaxon Nosirxo'ja qizi, i.f.n., dots., TDIU Kengash kotibi;

Sobirov Azizbek Avazbekovich, PhD., TDIU, "Marketing" kafedrasini dotsenti;

Sadikov Shoxrux Shuxratovich, PhD, dots., TIU, Departament boshlig'i;

Musheva Shoirazimovna, i.f.n., SamSI, "Marketing" kafedrasini professori;

Kaxramonov Xurshidjon Shuxrat o'g'li, PhD., TDIU, "Marketing" kafedrasini dotsenti;

Djurabayev Otabek Djurabayevich, i.f.d., TDIU, "Innovatsion menejment" kafedrasini dotsenti;

Karimova Shirin Zoxid qizi, PhD, TDIU, "Axborot texnologiyalari" kafedrasini katta o'qituvchisi;

Mullabayev Baxtiyarjon Bulturbaevich, DSc., NamDTU, "Menejment" kafedrasini mudiri, dotsenti;

Fayzullayev Jaylonbek Sultonovich, DSc., TDIU, "Yashil iqtisodiyot" kafedrasini dotsenti;

Aliyev Yashnarjon Egamberdiyevich, DSc., TDIU, "Iqtisodiy va moliyaviy xavfsizlik" kafedrasini professori;

Bobojonov Azizjon Babaxanovich, DSc, TDIU, "Raqamli iqtisodiyot" kafedrasini dotsenti

Allayarov Shamsiddin Amanullayevich, DSc, prof., TDIU, "Savdo ishi" kafedrasini mudiri

Jumayev Olimjon Sadulloevich, DSc, Raqobat siyosati va iste'molchilar huquqlari tadqiqotlari markazi direktori;

Maxamadjanov Akbar Maxamadaliyevich, PhD., TDIU, Raqamli iqtisodiyot va axborot texnologiyalari fakulteti dekan muovini

Eshov Mansur Po'latovich, i.f.d., prof., Alfraganus universiteti O'quv ishlari bo'yicha prorektor;

Abdavaxidov Abdumalik Maxkamovich, i.f.d., TDIU, "Turizm va servis" kafedrasini professori;

Kucharov Abrorjon Sobirjanovich, TDIU, "Biznes boshqaruvi va logistika" kafedrasini professori

Tuychiyev Alisher Jurayevich, Alfraganus University "Iqtisodiyot" fakulteti dekani, professor;

Nazarova Ra'no Rustamovna, TDIU, "Yashil" iqtisodiyot kafedrasini mudiri, Iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Usmonov Bunyod Aktam o'g'li, PhD, TDIU, Moliyaviy tahlil kafedrasini v.b.dotsenti;

Dehqonov Burxon Rustamovich, PhD., TDIU, Ilmiy tadqiqot faoliyatini tashkil etish bo'limi bosh mutaxassisi;

Turobova Hulkar Rustamovna, PhD., BuxDU, Yashil iqtisodiyot va agrobiznes kafedrasini dotsenti;

Bo'laev Umidjon Talant o'g'li, i.f.f.d., PhD., Toshkent arxitektura qurilish instituti "Iqtisodiyot va bo'chmas mulkni boshqarish" kafedrasini dotsenti;

Bayxonov Bahodirjon Tursunbayevich, i.f.d., DSc, NamDTU, "Menejment" kafedrasini dotsenti;

Maxmudov Toxirjon Olimjonovich, PhD., NamDTU, "Marketing" kafedrasini dotsenti;

Pardayev Sherzod Xolmurodovich, i.f.f.d., PhD., TDIU, "Yashil iqtisodiyot va barqaror biznes" kafedrasini dotsenti;

Beknazarov Behzod Baxtiyor o'g'li, PhD., Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti Samarqand filiali "Yashil iqtisodiyot va barqaror biznes" kafedrasini dotsent v.b.

Rajabova Moxichexra Abduxolikovna, PhD., Buxoro davlat universiteti marketing va menejment kafedrasini o'qituvchisi.

Ikromov Axmadjon Shavkat o'g'li, PhD., Mirzo Ulug'bek nomidagi O'zbekiston Milliy universitetining Ekonometrika va iqtisodiy modellashirish kafedrasini katta o'qituvchisi

Elektron nashr 655 sahifa. E'lon qilishga 2025-yil 25-dekabrda ruxsat etildi

MUNDARIJA

BARQAROR IQTISODIY RIVOJLANISHDA “YASHIRIN” HAMDA “XUFYONA” IQTISODIYOTNI KAMAYTIRISH ZARURATINING EMPERIK TAHLILI	7
Nazarova Ra’no Rustamovna, Najmiddinov Yahyo Fazliddin o’g’li	
O’ZBEKISTONDA TIKUV KIYIMLARI BOZORINI RIVOJLANISH XUSUSIYATLARI	23
Soliyev Axmadjon, Maxkamov Iqboljon	
IQTISODIY FAOLLIKNI BAHOLASHDA ILG’OR YONDASHUVLAR HAMDA O’ZBEKISTONDA BIZNES FAOLLIGI INDEKSINI JORIY ETISHNING KONSEPTUAL ASOSLARI.....	32
Jumayev Olimjon Sadulloyevich, To’ymatov Muzaffarjon Yoqubjon o’g’li	
FIRIBGARLIK HOLATLARINI AUDITORLIK TEKSHIRUVLARI ORQALI ANIQLASHNING NAZARIY ASOSLARI	40
Boltayev Abror Sayitmuradovich	
SANOAT TARMOG’INI RIVOJLANISHINING O’ZIGA XOS XUSUSIYATLARI.....	47
Muxtarov Maxmudjon Marifovich	
PAXTA-TO’QIMACHILIK KLASSTERLARI FAOLIYATINI OPTIMALLASHTIRISHGA ZAMONAVIY USLUBIY YONDASHUVLAR	56
Yusupova Feruza Yo’ldosheva	
IQTISODIY ISLOHATLARNING MILLIY MODEL VA YANGI O’ZBEKISTON STRATEGIYASI ...	62
Srajdinova Nodira Shavkatovna	
TEMIRYO’L TRANSPORT KORXONALARINING IQTISODIY SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA INNOVATSION TEXNOLOGIYALARNING O’RNI.....	69
Eshboyev Ulug’bek Farxodovich	
PAXTA-TO’QIMACHILIK KLASSTERLARI FAOLIYATINI YANADA TAKOMILLASHTIRISH YO’LLARI	76
Yusupova Feruza Yo’ldosheva	
O’ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA VAKOLATLI IQTISODIY OPERATORLAR FAOLIYATINI TASHKIL ETISH VA BOSHQARISH	81
Ismatullayeva Shoiri Nurlibekovna	
SANOAT KORXONALARI DEMOGRAFIYASINING IQTISODIY SAMARADORLIKGA TA’SIRINING EKONOMETRIK MODELLARI	92
Xayitboev Abror Quvondiqovich	
O’ZBEKISTONDA LIZING XIZMATLARI KO’RSATISH JARAYONLARINI TAKOMILLASHTIRISH.....	100
Xolov Bahodir O’ktamovich	
O’ZBEKISTON IQTISODIYOTINI BARQAROR RIVOJLANTIRISHDA TRANSPORT INFRATUZILMASI IMKONIYATLARIDAN FOYDALANISH HOLATI TAHLILI.....	107
Qo’ziboyev Umarbek Ulug’bekovich	
OLIY TA’LIM RAQOBATBARDOSHLIGINI OSHIRISHDA RAQAMLI MARKETINGNING O’RNI.....	114
Nishonov Dilshod Shamsidinovich	
ПРОМЫШЛЕННЫЙ ТУРИЗМ В УЗБЕКИСТАНЕ: КОМПЛЕКСНЫЙ АНАЛИЗ ГОТОВНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЙ УЗБЕКИСТАНА К ПРИЁМУ ПОСЕТИТЕЛЕЙ	121
Голышева Елена Вячеславовна, Адылова Диёра Улугбековна	
MINTAQANING QURILISH TIZIMIDA RAQAMLI TRANSFORMATSIYANING IQTISODIY SAMARADORLIGINI BAHOLASH NAZARIYALARI.....	134
Aminov Sardorbek Sanjarbekovich	
MILLIY IQTISODIYOT RAQOBATBARDOSHLIGINI BAHOLASHDA MAHSULOT BOZORI REGULYATORI TIZIMINI QO’LLASHNING AXAMIYATI.....	139
Rustamov Narzillo Istamovich	
МАРКЕТИНГОВЫЕ ДЕТЕРМИНАНТЫ ФОРМИРОВАНИЯ ДОВЕРИЯ К ТОВАРАМ НА РАЗВИВАЮЩИХСЯ РЫНКАХ.....	147
Абдурашидова Нигора Алишеровна, Кахрамонова Шахзода Дилмурод кизи, Болтаева Севинч Учкун кизи	
XIZMAT KO’RSATISH SOHASIDA STRATEGIK MENEJMENTNING ROLI VA AHAMIYATI	158
Alimova Dildora Damirovna, Aslonov Abdulla Xolmurodovich	

ICHKI AGRAR BOZOR RAQOBATBARDOSHLIGINI OSHIRISH ORQALI OZIYQ-OVQAT XAVFSIZLIGINI MUSTAHKAMLASH YO'LLARI	169
Aliev Yashnarjon Egamberdievich	
INNOVATSION TEXNOLOGIYALARNI JORIY ETISHNINGNI JORIY ETISH ORQALI TO'QIMACHILIK SANOATINING RAQOBATBARDOSHLIGI VA IQTISODIY SAMARADORLIGINI OSHIRISH	174
Xakimova Zebinisa Muzaffarovna	
MINTAQADA MAXSUS IQTISODIY ZONALAR RIVOJLANISHINING NAZARIY ASOSLARI	182
Abdullayeva Zulfiya Sadullayevna	
ВЛИЯНИЕ НЕЙРОМАРКЕТИНГА И ИНСТРУМЕНТОВ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА НА ЭФФЕКТИВНОСТЬ ЦИФРОВОЙ РЕКЛАМЫ.....	187
Кахрамонов Хуршиджон Шухрат угли, Халикова Доно Джахангировна, Шавкатова Шахзода Шухратовна	
OILAVIY TADBIRKORLIKNING KAMBAG'ALLIK DARAJASINI QISQARTIRISHGA TA'SIRINI BAHOLASH.....	202
Zaxidova Umida Farxodovna	
ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ РЕСТОРАННОГО БИЗНЕСА ЧЕРЕЗ ВНЕДРЕНИЕ И ПРОДВИЖЕНИЕ ИННОВАЦИОННЫХ УСЛУГ	216
В.И. Назаров	
QURILISH TARMOG'IDA OLIV BORILAYOTGAN ISLOHOTLAR VA SOXANI RIVOJLANISH TENDENSIYALARIGA TA'SIRI	225
Arifdjanova Zilola Dilshodovna	
MINTAQADA TASHQI MEHNAT MIGRATSIYASI OQIMLARINI TA'MINLASH YO'LLARI.....	234
Zakirov Mir Timur Zakir o'g'li	
ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ИННОВАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В УКРАИНЕ И УЗБЕКИСТАНЕ: ВЫЗОВЫ СОВРЕМЕННОСТИ.....	242
Вдовиченко Лариса Юрьевна, Азизова Сайёра Хамидуллаевна	
ВЛИЯНИЕ КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛЕНИЯ НА УСТОЙЧИВОСТЬ И ИННОВАЦИОННОСТЬ ТРАНСПОРТНЫХ КОМПАНИЙ УЗБЕКИСТАНА	253
Кадирова Шарофат Амоновна	
РОЛЬ ЭМОЦИОНАЛЬНОГО МАРКЕТИНГА В УСИЛЕНИИ ПОТРЕБИТЕЛЬСКОЙ ЛОЯЛЬНОСТИ.....	272
Кахрамонов Хуршиджон Шухрат угли, Ж.Ж. Буриева, З.А. Юсупбекова	
ВЛИЯНИЕ АВТОМОБИЛЬНОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ УЗБЕКИСТАНА НА ЭКОНОМИКУ СТРАНЫ	282
Абдухамидова Мафтуна Турсунали кизи	
TEMIR YO'L TRANSPORTI KORXONALARIDA ISHLAB CHIQARISH SAMARADORLIGINI BAHOLASHDA KPI TIZIMINI QO'LLASH.....	290
Mahmudova Dilafruz Hasanovna	
FACTORS AND METHODOLOGICAL APPROACHES INFLUENCING THE INNOVATION MANAGEMENT MECHANISM IN THE HIGHER EDUCATION SYSTEM.....	299
Karimov Muzaffar Abdumalik ugli	
CRM-УПРАВЛЕНИЕ В СЕТЕВЫХ СУПЕРМАРКЕТАХ РАЗВИВАЮЩИХСЯ СТРАН: РОЛЬ КЛИЕНТСКИХ ДАННЫХ, ПРОГРАММ ЛОЯЛЬНОСТИ И ОМНИКАНАЛЬНЫХ СТРАТЕГИЙ В ПОВЫШЕНИИ ЭФФЕКТИВНОСТИ РОЗНИЧНОЙ ТОРГОВЛИ	305
Юсупов Улугбек Шукруллаевич	
TIJORAT BANKLARIDA RAQAMLI MARKETING STRATEGIYALARIDAN FOYDALANISHDA CRM TIZIMLARINING O'RNI	314
Xayitaliyev Nazirjon Yunusaliyevich	
CHAKANA SAVDO KORXONALARI TA'MINOT TIZIMIDA ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH	323
Abduxalilova Laylo To'xtasinovna	
O'ZBEKISTONDA UY-JOY FONDINI BOSHQARISHDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNI QO'LLASHNING ILG'OR XORIJIY TAJRIBALARIDAN FOYDALANISH	333
Raimov Otamurod Xolmurotovich	

O‘ZBEKISTONDA DAVLAT DASTURLARINING MOLİYAVIY IJROSINI TA’MINLASHDA MARKETINGDAN FOYDALANISH: EMPIRIK TAHLIL VA KONSEPTUAL MODEL.....	340
Primova Nigora Ikrom qizi	
HUDUDIY KICHIK SANOAT ZONALARINING SAMARADORLIGINI INTEGRALLASHGAN INDIKATORLAR TIZIMI ASOSIDA BAHOLASH	346
Jalolova Sarvinoz Ulug‘bek qizi	
KIMYO SANOATI KORXONALARINING ISHLAB CHIQARISH SAMARADORLIGIGA EKOLOGIK VA INNOVATSION OMILLAR TA’SIRI	356
Akramov Bo‘ribek Faxriddin o‘g‘li	
MINTAQADA SOG‘LIQNI SAQLASH SOHASINING TUTGAN O‘RNI VA UNI RIVOJLANTIRISHNING OBYEKTIV ZARURIYATI.....	367
Boltayev Mag‘rurbek Allayarovich	
OLIY TA’LIM MUASSASASIDA ZAMONAVIY MARKETING VOSITALARIDAN FOYDALANISHNING O‘ZIGA XOS JIXATLARI.....	374
Maxmudov Faxriddin Umarovich	
QURILISH MATERIALLARI SANOATIDA ISHLAB CHIQARISHNI SIFAT MENEJMENTI TAMOIYILLARI ASOSIDA TASHKIL ETISHNI BAHOLASH.....	381
Achilov Ilmurad Nematovich	
O‘ZBEKISTON OZIYQ-OVQAT MAHSULOTLARI BOZORINI BARQAROR RIVOJLANISHINI TA’MINLASHDA STRATEGIK BOSHQARUV VA INSTITUTSIONAL YONDASHUVLAR	391
Tuychieva Begoyim Voxidjon qizi	
TIKUV-TRIKOTAJ KORXONALARI MARKETING FAOLIYATIDA MOTIVATSIYA YONDASHUVLARIDAN FOYDALANISH	400
Jalilov Jamshid G‘anijonovich	
INTEGRATION OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN TOURISM AND HOSPITALITY: A COMPARATIVE ANALYSIS AND ROADMAP FOR UZBEKISTAN.....	407
Safaeva Sayyora Rixsibayevna	
THE EVOLUTION AND METHODOLOGICAL INTEGRATION OF THE CONCEPT OF SUSTAINABLE USE	417
Kilichov Mukhriddin	
TADBIRKORLIK SUBYEKTLARIDA INNOVATSION FAOLIYATNI STRATEGIK BOSHQARISHNING MAZMUNI, ASOSIY PRINSIPLARI VA FUNKSIONAL VAZIFALARI.....	433
Shakirova Madinaxon Gafurdjanovna	
BUXORO VILOYATI TURIZM XIZMATLARI JOZIBADORLIGINI OSHIRISHDA RAQAMLI MARKETING TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH IMKONIYATLARI	442
Jalolov Otabek Oybek o‘g‘li	
OLIY TA’LIMDAGI BAHOLASH TIZIMI BO‘YICHA ISHONCH DARAJASINI ANIQLASH VA ISHONCH INDIKATORLARINI HISOBLASH METODLARI	451
Hakimov Hakimjon Abdullo o‘g‘li, Hakimova Gulnora Abdullo qizi	
TANQIDIY FIKRLASHNI RIVOJLANTIRISHDA VIRTUAL TA’LIM PLATFORMALARINING ROLI	459
Hakimova Mushtariybonu Hamid qizi, Hakimova Gulnora Abdullo qizi, Bozorova Muazzam Hamid qizi	
RAQAMLI IQTISODIYOTNI RIVOJLANISHIDA ZAMONAVIY AXBOROTLARNI O‘RNI.....	467
Samatov Azizbek Abdulaxatovich	
MOYLI EGINLAR YETISHTIRISHDA MARKETING STRATEGIYALARINING SAMARADORLIGINI OSHIRISH YO‘LLARI.....	473
Valiyeva Aziza Anvar qizi	
THE ECONOMIC AND ENVIRONMENTAL EFFICIENCY OF AGRIVOLTAIC SYSTEMS IN UZBEKISTAN’S AGRICULTURAL SECTOR	481
Amonov Sardor Zamon ugli	
AMORTIZATSIYA QILINADIGAN AKTIVLAR VA ULARNI HISOBGA OLIHNING OBYEKTIV ZARURATI.....	490
Aminboyev Jaloliddin Otabek o‘g‘li	

DON MAHSULOTLARI KORXONALARIDA MARKETING JARAYONLARINI YO'LGA QO'YILGANLIK HOLATI VA RIVOJLANISH VEKTORLARI.....	500
Kurbanova Dildora Abduraxmanovna	
SANOAT KORXONALARIDA MOLIVAVIY BARQARORLIKNI SHAKLLANTIRISHGA TA'SIR ETUVCHI OMILLAR.....	508
Salomova Sarvinoz Salimovna	
IJTIMOIIY-IQTISODIIY O'ZGARISHLAR SHAROITIDA CHAKANA SAVDO XIZMATLARINI RIVOJLANTIRISHNING XUSUSIYATLARI.....	515
Muxamedova Aziza Ravshanovna	
QISHLOQ XO'JALIGI MAHSULOTLARINI ISHLAB CHIQRISHNING IQTISODIIY-STATISTIK TAHLILIGA DOIR.....	523
Saburov Jumanazar Saliyevich	
СОВРЕМЕННАЯ МОДЕЛЬ ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО РЕСУРСА (HR) В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВОЙ ТРАНСФОРМАЦИИ	531
Амирджанова Ситора Суннат кизи, Шаюсупова Наргиза Тургуновна, Урозбоев Хайрулла Муродбой угли, Умаров Фаёзбек Суннатилла угли	
MAHSULOT TANNARXINI HISOBLASH USULLARNI TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI..	542
Djumanov Saitmurod Alibekovich	
TADBIRKORLIKDA RAQOBATBARDOSHLIKNI TA'MINLASHDA INSON RESURSLARINI BOSHQARISH VA MENEJMENTNING O'ZARO TA'SIRI	549
Sultonboyeva Munira Baxodirovna	
CHAKANA SAVDO KORXONALARIDA TOVAR ZAXIRALARINI BOSHQARISH MASALALARI	558
Safarov Baxtiyor Djurakulovich	
IQTISODIIYOTDA TARKIBIIY O'ZGARISHLARNING O'RNI VA AHAMIYATI	566
Ochilov Akram Odilovich, Qo'ziboyeva Nargiza Hamro qizi	
JOZIBADOR TURISTIK MAHSULOTLARNI SHAKLLANTIRISH VA SIFATINI OSHIRISH YO'NALISHLARI.....	574
Mirzabayev Jamshid Irkinovich	
OLIIY TA'LIM MUASSASALARI BOSHQARUVIDA RAQAMLI TRANSFORMATSIYANING AHAMIYATI.....	581
Gafurov Anvar Bazarbayevich	
ЗНАЧЕНИЕ ЦИФРОВОЙ ТРАНСФОРМАЦИИ В УПРАВЛЕНИИ СТРАТЕГИЕЙ ПРЕДПРИЯТИЯ	591
Тарават Абдул Салам	
INNOVATSION IQTISODIIYOT SHAROITIDA QAYTA SUG'URTALASH INSTITUTLARI FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISH STRATEGIYALARI VA YO'NALISHLARI	603
Sherov Sanjar Radjabovich	
BANKLAR VA MARKETING SIYOSATI O'RTASIDAGI BOG'LIQLIK	613
Boboxo'jayeva Fotima Kaxramonovna	
ВЛИЯНИЕ АВТОМОБИЛЬНОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ УЗБЕКИСТАНА НА ЭКОНОМИКУ СТРАНЫ	619
Абдухамидова Мафтуна Турсунали кизи	
O'ZBEKISTONDA BIZNES VA TADBIRKORLIK: HOZIRGI HOLAT VA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI.....	626
Ravshanov Azizbek Ravshanovich	
OILAVIY TADBIRKORLIKNING KAMBAG'ALLIKNI QISQARTIRISHGA TA'SIRI: NAMANGAN VILOYATI BO'YICHA KO'P OMILLI EKONOMETRIK BAHOLASH	634
Ernazarova Nilufar Nozimjonovna	
MINTAQA SANOAT TUZILMASINING STRUKTURAVIY O'ZGARISHLARI VA IQTISODIIY O'SISH DINAMIKASI TAHLILI.....	644
G'aymatova Dilafro'z G'ofurjonovna	

MAHSULOT TANNARXINI HISOBLASH USULLARNI TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI

Djumanov Saitmurod Alibekovich

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti
“Moliyaviy hisob va hisobot” PhD kafedrası, dotsent

Annotatsiya

Mazkur maqolada mahsulot tannarxini hisoblash usullarini takomillashtirish masalalari milliy amaliyot va xalqaro tajribalar asosida tahlil qilingan. Tadqiqotda to‘liq tannarx, Direkt-kosting va ABC usullarining mohiyati, ularning xarajatlarni tasniflash va taqsimlashdagi imkoniyatlari hamda korxonalar moliyaviy barqarorligiga ta’siri ilmiy jihatdan baholandi. Shu bilan birga, raqamli axborot tizimlaridan foydalanish, ichki nazoratni kuchaytirish va hisob siyosatlarini aniqlash orqali tannarx hisobini modernizatsiya qilishning amaliy yo‘nalishlari asoslab berilgan.

Kalit so‘zlar: mahsulot tannarxi, boshqaruv hisobi, to‘liq tannarx, marjinal tannarx, Direkt-kosting, ABC usuli, xarajatlar tasnifi, xarajatlarni taqsimlash, moliyaviy barqarorlik, iqtisodiy samaradorlik.

Аннотация

В данной статье проанализированы вопросы совершенствования методов расчёта себестоимости продукции на основе национальной практики и международного опыта. В исследовании научно обоснована сущность методов полной себестоимости, директ-костинг и ABC, их возможности в классификации и распределении затрат, а также влияние на финансовую устойчивость предприятий. Кроме того, представлены практические направления модернизации расчёта себестоимости за счёт использования цифровых информационных систем, усиления внутреннего контроля и уточнения учётной политики.

Ключевые слова: себестоимость продукции, управленческий учёт, полная себестоимость, маржинальная себестоимость, директ-костинг, метод ABC, классификация затрат, распределение затрат, финансовая устойчивость, экономическая эффективность.

Abstract

This article analyzes the issues of improving product cost calculation methods based on national practices and international experience. The study scientifically evaluates the essence of full cost, direct costing, and ABC methods, their capabilities in cost classification and allocation, and their impact on the financial stability of enterprises. Additionally, practical directions for modernizing cost accounting through the use of digital information systems, strengthening internal control, and refining accounting policies are substantiated.

Keywords: product cost, management accounting, full cost, marginal cost, direct costing, ABC method, cost classification, cost allocation, financial stability, economic efficiency.

KIRISH

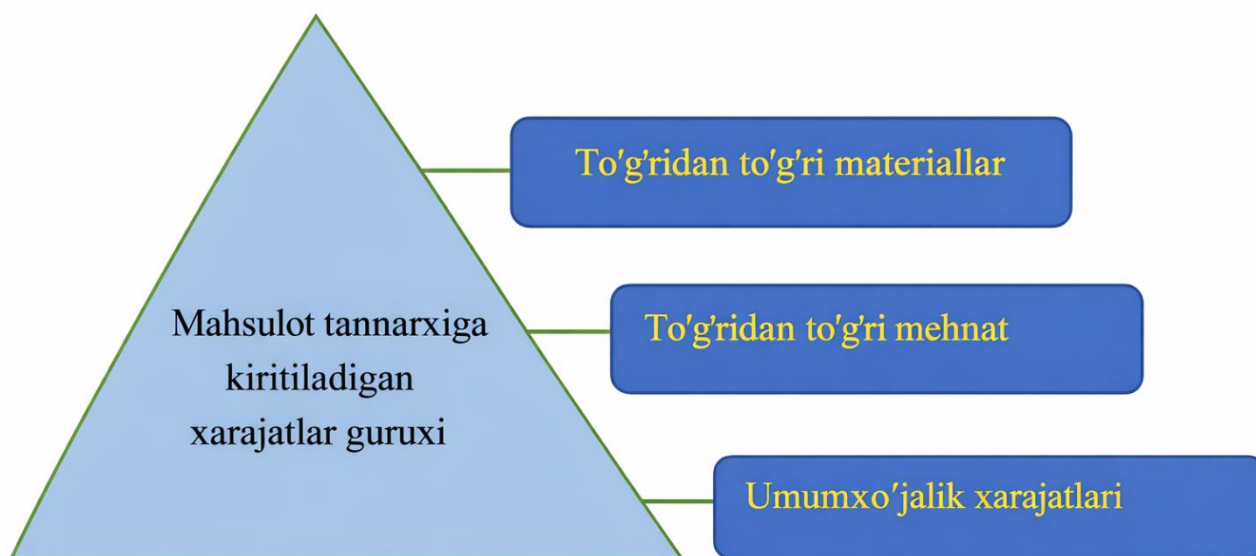
Mahsulot tannarxi korxona faoliyatining muhim ko'rsatkichidir. Xarajatlarni hisoblash va taqsimlash usulini tanlash boshqaruv qarorlarini to'g'ri qabul qilishning asosiy omillaridan biri bolishi mumkin. Kalkulyatsiya — mahsulot birligi yoki birliklari guruhini ishlab chiqarish yoki ishlab chiqarishning ayrim turlari uchun xarajatlarni qiymat (pul) ko'rinishida aniqlash. U obyekt yoki mahsulotning haqiqiy yoki rejalashtirilgan tannarxini aniqlash imkonini beradi va ularni baholash uchun asos bo'ladi. O'zbekistonda mahsulot tannarxini hisoblashda qo'llanilayotgan usullar, asosan, milliy buxgalteriya standartlariga tayanadi. Shunga qaramay, ayrim hollarda bu usullar bozor sharoitlarining dinamik o'zgarishi, ishlab chiqarish texnologiyalarining murakkablashuvi va qator tashkiliy omillarga to'liq javob bermasligi mumkin. Bu esa xarajatlar hisobining aniqligiga salbiy ta'sir ko'rsatib, umumiy iqtisodiy samaradorlikni pasaytiradi va korxonalarning raqobatdosh pozitsiyasini cheklaydi.

Xususan, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev Oliy Majlisga Murojaatnomasida ta'kidlaganidek, "Jahon miqyosida raqobat tobora kuchayib borayotgan hozirgi sharoitda faqat yuqori qo'shilgan qiymatli mahsulot ishlab chiqaradigan davlatlarga dunyo bozorida o'z o'rniga ega bo'lmoqda. Shuning uchun iqtisodiyotning barcha sohalarida yuqori samaradorlikka erishish – kelgusida islohotlarimizning bosh mezoni bo'lishi shart.". Ilg'or xalqaro tajribani hisobga olgan holda moliyaviy hisobotning xalqaro standartlarini va mazkur sohada kadrlar tayyorlashning zamonaviy usullarini bosqichma-bosqich joriy etish chora-tadbirlari ishlab chiqildi [3]. Shu munosabat bilan bugungi kunda mamlakatimiz amaliyotida nisbatan yaqinda paydo bo'lgan, ammo rivojlangan bozor munosabatlariga ega davlatlarda samarali shakllantirilgan boshqaruv hisobi dolzarb hisoblanadi. Shu nuqtai nazardan, maqola doirasida tannarxni hisoblash usullarini zamonaviy xalqaro talablar asosida qayta ko'rib chiqish, ularni milliy ishlab chiqarish tizimiga maqbul tarzda integratsiya qilish masalalari ko'riladi. Qisqacha qilib aytganda, tannarx hisobini takomillashtirish, milliy va xorijiy tajribalarni o'zaro muvofiqlashtirish orqali ko'p qirrali iqtisodiy jarayonlar sharoitida korxonalarning moliyaviy barqarorligi va faoliyat samaradorligini ta'minlash muhim vazifa hisoblanadi.

Tahlillar va amaliy izlanishlar natijalari, mamlakatimizda tannarx hisobini takomillashtirishga qaratilgan yangi mexanizm va yondashuvlarni ishlab chiqish imkonini beradi. Shu bilan birga, xorijiy amaliyotdan olingan ilg'or yechimlarning maqbul qo'llanilishi milliy hisoblash tizimining samaradorligini yanada oshirishga xizmat qiladi.

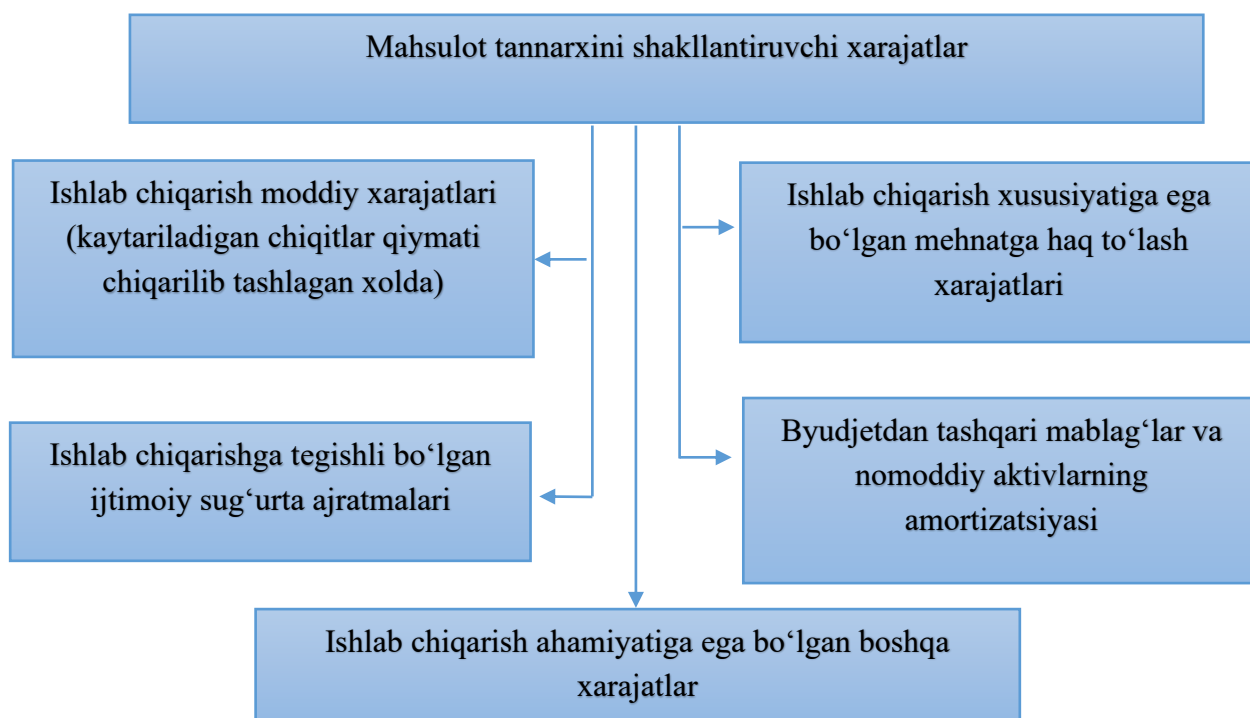
ADABIYOTLAR SHARHI

Mahsulot tannarxini hisoblashning turli usullari haqidagi tadqiqotlar va ilmiy adabiyotlar sohadagi eng muhim va e'tiborli konsepsiyalarni tavsiflab, ishlab chiqarish jarayonlarining moliyaviy samaradorligini oshirish uchun metodologik asoslarni taqdim etadi. Mahsulot tannarxini aniq va ishonchli hisoblash, tashkilotning iqtisodiy rivojlanishi, foyda va zararlarini aniq prognozlash, narx belgilash, ishlab chiqarishning qo'shimcha xarajatlarni va natijalarini aniqlashda ahamiyatli rol o'ynaydi.

1-rasm. Mahsulot tannarxi xarajatlarining turlari¹

Shunday qilib, bu maqolada tannarxni hisoblash usullarini takomillashtirishning zamonaviy tendensiyalari va u bilan bog'liq bo'lgan nazariy va amaliy tadqiqotlar ko'rib chiqiladi.

2-rasm. Mahsulot (ish xizmat)lar ishlab chiqarish tannarxiga kiritiladigan xarajatlar [2].

O'zbekistonda mahsulot tannarxini hisoblash amaliyoti uzoq yillar davomida an'anaviy — oddiy, me'yoriy, buyurtmali va jarayonli usullar asosida shakllanib

¹ Muallif ishlanmasi

kelgan. Shu bilan birga, keyingi yillarda iqtisodiyoti rivojlangan mamlakatlar tajribasidan kelib chiqqan qator zamonaviy yondashuvlar ham amaliyotga kirib kelmoqda. Xususan, to'liq tannarx usulida doimiy va o'zgaruvchan xarajatlarning barchasi mahsulot tannarxi tarkibiga kiritilib, u ko'plab tarmoqlarda keng qo'llanib kelinmoqda. Shuningdek, Direkt-kosting (marjinal tannarx) usuli faqat o'zgaruvchan xarajatlarni hisobga olishga tayanadi va har bir mahsulot birligining rentabelligini aniq baholash imkonini beradi. Mamlakatimiz iqtisodchi olimi professor B.Xasanov o'z tadqiqotlarida "Direkt-kosting usulining bozor sharoitiga mosligini, shuningdek, unga asoslangan hisoblash tizimining ijobiy va salbiy jihatlarini tahlil qilishgan"[4]. Ular o'zgaruvchan xarajatlar va doimiy xarajatlar o'rtasidagi aniqlikni ta'minlash orqali, uskunalarni boshqarish va strategik qarorlar qabul qilishda muhim ahamiyatga ega ekanligini ta'kidlashgan.

Shu bilan birga, O'zbekistondagi hisoblash usullari mahalliy sharoitga moslashtirilgan, lekin bu tizimlar keyingilarda amalga oshiriladigan islohotlarga moslashuvchanlikni talab qilmoqda. Masalan, mahalliy olim B.Maxsudov o'z tadqiqotlarida, "milliy buxgalteriya hisobining global standartlar bilan integratsiyalashuvi va xorijiy usullardan foydalanish zarurligini ta'kidlashgan. Ular, shuningdek, mahsulot tannarxini hisoblashda standart-kosting usullarini jalb qilish orqali, ishlab chiqarishning har bir bosqichi uchun qo'shimcha ma'lumotlar olish mumkinligini" [5] ko'rsatganlar.

Iqtisodiyotni erkinlashtirish sharoitida esa mahsulot tannarxi hisobining o'ziga xos jihatlari ko'plab mahalliy olimlar tomonidan tadqiq etilgan. Jumladan, A.Avloqulov va hammualliflar tomonidan sanoat korxonalarida xarajatlar tarkibini optimallashtirish, boshqaruv hisobi elementlarini joriy etish va ichki nazoratni kuchaytirish zarurati asoslab berilgan [6].

Xorijiy adabiyotlarda ham mahsulot tannarxini hisoblash usullari, eng avvalo, ishlab chiqarish samaradorligini oshirish va foyda keltirishga yo'naltirilgan. Xorijlik iqtisodchi olim R.S.Kaplan va R.Cooper o'sha vaqtda tannarxni hisoblashning ABC (Activity-Based Costing) usulini tahlil qilishgan. Bu usulda, xarajatlar ishlab chiqarishning aniq faoliyatlariga mos ravishda taqsimlanadi va natijada mahsulotning aniq tannarxi hisoblanadi. Bu usulni ishlab chiqarishning har bir bosqichini aniq belgilangan faoliyatlar orqali tartibga solish va xarajatlarni to'g'ri taqsimlash uchun muhim deb hisoblaganlar [7].

Xorijlik olim M.A.Smith o'z tadqiqotlarida Direkt-kosting usulini modifikatsiya qilishga, ya'ni doimiy va o'zgaruvchan xarajatlarning har bir turi bo'yicha aniq to'g'rilikni ta'minlashga alohida e'tibor qaratgan. Uning fikricha, ushbu usul, faqat darajadagi yoki hajmdagi o'zgarishlar uchun emas, balki vaqt o'tgan sari olib boriladigan prognozlar uchun ham qo'llanilishi kerak [8].

Tadqiqotning shunday natijalari ko'rsatishicha, O'zbekistonda mahsulot tannarxini hisoblash usullarini takomillashtirish bo'yicha xorijiy va mahalliy tajribalarni integratsiyalash muhim ahamiyatga ega. Standart-kosting, Direkt-kosting va ABC usullari har bir ishlab chiqarish tarmog'ida samaradorlikni oshirish uchun qulaydir. Shu bilan birga, O'zbekistondagi shart-sharoitlarga moslashtirish va amaliy

tajribalarga asoslanib, mahsulot tannarxini hisoblashning samarali tizimini yaratish zarur.

METODOLOGIYA

Tadqiqot mahsulot tannarxini hisoblash usullarini buxgalteriya hisobi tizimi doirasida takomillashtirishga qaratilgan. Metodologiyada xarajatlarni tasniflash, taqsimlash va ularning hisobda aks ettirilish mexanizmi o'rganilib, amaliyotda tannarx hisobini optimallashtirish uchun eng maqbul buxgalteriya yondashuvlari aniqlanadi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Mahsulot tannarxini hisoblash usullari, har qanday korxonaning iqtisodiy faoliyatida muhim rol o'ynaydi, chunki ular mahsulotlarning qiymatini aniqlash va ishlab chiqarish jarayonining samaradorligini oshirishga yordam beradi. Mahsulot tannarxini hisoblashda qo'llaniladigan turli usullar har biri o'zining aniq maqsadiga va afzalliklariga ega bo'lgan amaliyotga yordam beradi. Shuningdek, ularning har biri o'zgaruvchan va doimiy xarajatlarni hisoblashda va ularni ishlab chiqarish jarayonida taqsimlashda turlicha ta'sir ko'rsatadi. Ushbu bo'limda har bir usulning samaradorligi, ularning ikkala turdagi xarajatlarga ta'siri va iqtisodiy natijalarga bog'liqlik masalalari tahlil qilinadi.

To'liq tannarx usuli, mahsulotning umumiy tannarxini hisoblashda ham o'zgaruvchan, ham doimiy xarajatlarni hisobga oladi. Ushbu usul har bir mahsulotga doir barcha xarajatlarni aniqlashga yo'naltirilgan bo'lib, kompaniyaning moliyaviy natijalarini umumlashtirib, ishlab chiqarish va tarmoqlarda qandaydir zararlar yoki o'rtacha foyda beradigan mahsulotlarni to'g'ri aniqlashga yordam beradi.

To'liq tannarx usulining afzalligi shundaki, u korxonalarga har bir mahsulotga ketgan barcha xarajatlarni to'liq hisoblash imkonini beradi. Bu usul ayniqsa katta korxonalar va ommaviy ishlab chiqarish uchun muvofiq, chunki u mahsulotning to'liq qiymatini aniqlashga yordam beradi. Biroq, bu usulning asosiy kamchiligi shundaki, doimiy xarajatlarni taqsimlashda aniqlik yo'qolishi va natijada hisoblash murakkablashishi mumkin.

Marjinal tannarx usuli, faqat o'zgaruvchan xarajatlarni hisobga oladi, bu usul mahsulotlarning rentabelligini aniqlashga yordam beradi. Ushbu usulning maqsadi mahsulotning qiymatini aniqlashda doimiy xarajatlarni nazardan chiqarish va faqat joriy o'zgaruvchan xarajatlar bo'yicha baholashdir.

Marjinal tannarx usuli kichik va o'rta korxonalar uchun juda samarali, chunki u asosiy e'tiborni faqat amaliy xarajatlarga qaratdi. Bu usul shunga ko'ra, ishlab chiqarish samaradorligini va resurslarning samarali taqsimlanishini tahlil qilishda mufassallikni ta'minlaydi. Ammo, doimiy xarajatlarni hisobga olishning yo'qligi, uzoq muddatli strategik qarorlarni qabul qilishda muammolarni keltirib chiqarishi mumkin.

ABC usuli, xarajatlarni faoliyatlarga yoki ish jarayonlariga asosan taqsimlashga yo'naltirilgan. Ushbu usulda har bir faoliyat uchun maxsus xarajatlar belgilanadi, va bu xarajatlar belgilangan faoliyatlarga aniq taqsimlanadi. ABC usuli ishlab chiqarishdagi xarajatlarni to'liq tahlil qilish imkonini beradi, ayniqsa, har bir ish jarayonidagi aniq faoliyatlarni va ularga bog'liq xarajatlarni hisoblashda foydalaniladi.

ABC usuli katta korxonalar va yoki ko'p qirrali ishlab chiqarishga ega tashkilotlar uchun juda qulay. Bu usul, har bir faoliyatga aniq xarajatlarni taqsimlash orqali ishlab chiqarish jarayonining har bir bosqichidagi xarajatlarni to'g'ri hisoblash imkonini beradi. Ammo, uning asosiy kamchiligi shundaki, o'rta va kichik korxonalarda undan foydalanish uchun yuqori xarajatlar talab etilishi mumkin.

Tadqiqot natijalariga ko'ra, har bir usulning o'ziga xos imkoniyatlari va chegaralari mavjud. To'liq tannarx usuli katta ishlab chiqarishlarda va ommaviy mahsulotlar uchun samarali bo'lishi mumkin, chunki u barcha xarajatlarni aniqlashga yordam beradi. Marjinal tannarx usuli kichik va o'rta korxonalar uchun samaralidir, chunki u joriy xarajatlarni aniqlashda foyda keltiradi. ABC usuli esa ishlab chiqarish jarayonining har bir bosqichida aniq ma'lumotlarni taqsimlashga yordam beradi, ammo undan foydalanish murakkab va qimmat bo'lishi mumkin.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Ishlab chiqarish korxonalarida mahsulot tannarxini aniq va ishonchli hisoblash moliyaviy boshqaruv, narx siyosatini shakllantirish hamda strategik qarorlarni asoslashda hal qiluvchi o'rin tutadi. Olib borilgan tahlillar tannarx hisoblash usullarining samaradorligi korxona o'lchami, texnologiya darajasi va bozor muhitiga qarab farqlanishini ko'rsatadi. Shu sababli yagona universal yondashuvdan ko'ra, mavjud shart-sharoitlarga mos keluvchi kompleks yechimlarni qo'llash maqbul hisoblanadi. To'liq tannarx usuli barcha xarajat turlarini qamrab olgan holda moliyaviy natijalarni keng qamrovda aks ettirsada, doimiy xarajatlarni taqsimlashda yuzaga keladigan murakkabliklar hisob aniqligiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Direkt-kosting usuli o'zgaruvchan xarajatlar va har bir mahsulot birligidan olinadigan foydani tezkor baholash imkonini beradi, ammo uzoq muddatli rejalashtirishda doimiy xarajatlarni e'tibordan chetda qoldirish xavfini keltirib chiqaradi. ABC usuli esa xarajatlarni faoliyatlar darajasida aniq taqsimlab, samarasizlik manbalarini ochib berishga xizmat qiladi, biroq uni joriy etish katta resurs va yuqori malaka talab etadi.

Umumiy natijalardan kelib chiqib, O'zbekiston sharoitida tannarx hisobini takomillashtirish milliy me'yorlar va xalqaro tajribalarni uyg'unlashtirgan holda amalga oshirilishi zarur. Bu jarayonda raqamli axborot tizimlaridan samarali foydalanish, xarajatlarni tasniflash va taqsimlash mezonlarini aniq belgilash, shuningdek, ichki nazorat tizimlarini kuchaytirish muhim ahamiyat kasb etadi. Natijada xarajatlar shaffofligi oshadi, boshqaruv qarorlari yanada asosli bo'ladi va korxonalarining raqobatbardoshligi mustahkamlanadi. Qisqacha aytganda, tannarx hisoblash usullarini yangilash barqaror ishlab chiqarishni ta'minlash, moliyaviy tavakkalchilikni kamaytirish va iqtisodiy samaradorlikni oshirishga xizmat qiladi. Milliy amaliyot bilan uyg'un holda to'liq tannarx, marjinal va ABC usullarini oqilona qo'llash esa korxonalar uchun moslashuvchan va ishonchli hisob tizimini shakllantirishning eng maqbul yo'li sifatida namoyon bo'ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi 2016-yil 13-aprel O'RQ-404-son "Buxgalteriya hisobi to'g'risida"gi Qonuni, <https://lex.uz/ru/docs/-2931253>

2. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 1999-yil 5-fevral 54 sonli qarori bilan tasdiqlangan “Mahsulot (ishlar, xizmatlar)ni ishlab chiqarish va sotish xarajatlari tarkibi hamda moliyaviy natijalarni shakllantirish tartibi to‘g‘risida”gi Nizom. <https://lex.uz/uz/docs/-264422>
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning. 2026-yil 26-dekabr Oliy majlisga Murojaatnomasi. <https://president.uz/oz/lists/view/8834>
4. Xasanov B. “Boshqaruv hisobi”: nazariya va uslubiyot. — Toshkent: Moliya nashriyoti, 2003.
5. Maxsudov B. “Ishlab chiqarishda tannarxni hisoblash: to‘liq va marjinal usullar.” Toshkent: “Markaziy Osiyo” nashriyoti, 2017.
6. Avloqulov A. va boshqalar. Mahsulot tannarxini shakllantirishda boshqaruv hisobi instrumentlari. — Toshkent, 2020.
7. Kaplan, R. S., & Cooper, R. “Cost & Effect: Using Integrated Cost Systems to Drive Profitability and Performance.” Harvard Business School Press, 1998.
8. Smith, M. A. “Cost Management: Accounting and Control.” South-Western College Pub, 2005.

Marketing

ilmiy, amaliy va ommabop jurnali

Muharrir:

Ingliz tili muharriri:

Rus tili muharriri:

Musahhih:

Sahifalovchi va dizaynerlar:

Xakimov Ziyodulla Axmadovich

Tursunov Boburjon Ortiqmirzayevich

Kaxramonov Xurshidjon Shuxrat o'g'li

Karimova Shirin Zoxid qizi

Sadikov Shoxrux Shuxratovich

Abidjonov Nodirbek Odijon o'g'li

2025-yil, dekabr, 12-son

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar mas'ul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelavermasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga murojaat qilish mumkin. Ilmiy maqola, ommabop maqola, reklama, hikoya va boshqa ilmiy-ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

Elektron pochta:

info@marketingjournal.uz

Bot:

[@marketinjournalbot](https://t.me/@marketinjournalbot)

Tel.:

+998977838464, +998939266610

Jurnalning rasmiy sayti: <https://marketingjournal.uz>

Marketing jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi **Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2024-yil 04-oktabrdagi 332/5 sonli qarori** bilan milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan

"Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnali 2024-yil 15-martdan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan **C-5669517** reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan. **Litsenziya raqami: №240874**

"Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnalining xalqaro darajasi: 9710. ГОСТ 7.56-2002 "Seriya nashrlarning xalqaro standart raqamlanishi" davlatlaro standartlari talablari. **Berilgan ISSN tartib raqami: 3060-4621**